

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه زبان‌شناسی و زبانهای خارجی

عنوان پایان‌نامه:

بررسی روابط مفهومی در واژگان قرآن کریم

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته زبان‌شناسی همگانی

نگارنده: مینا طاهری

استاد راهنما: دکتر بلقیس روشن

استاد مشاور: دکتر طیبه اکبری‌راد

تیرماه ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تفکیر به

فداکاره پدر و مادر عزیز و

الرَّحْمَنُ، عَلَّمَ الْقُرْآنَ، خَلَقَ الْإِنْسَانَ، عَلَّمَهُ الْبَيَانَ

با حمد و سپاس پروردگار بزرگ

که جرات و جسارت انتخاب چنین موضوعی را به من عطا کرد

"اللهم افتح علينا ابواب رحمتك و انشر علينا خزائن علومك برحمتك يا ارحم الراحمين"

با سپاس و تشکر فراوان از دوستان و یاران و همراهانی که در مدت انجام این پژوهش عظیم از لطف و حمایت شان استفاده کردم.

از خواهر عزیزم میترا که در انجام این کار مرا بسیار یاری کرد تشکر می کنم.

از برادران عزیزم امیرحسین و فرزاد که بدون حمایت و دلگرمی شان در طول دوران تحصیل انجام این کار برایم ممکن نبود تشکر می کنم.

از دوست خوبم سرکار خانم فتنه صفرنیا که یاری رسان من در این کار عظیم بود، سپاسگزارم.

تشکر و سپاسگزاری فراوان از استاد فرزانه و دانشمند سرکار خانم دکتر بلقیس روشن که از راهنمایی های پربار و ارزنده شان بهره ها بردم. بی تردید بدون تشویق و دلگرمی ایشان ادامه این کار سترگ میسر نبود.

تشکر و سپاسگزاری فراوان از استاد گرانمایه و معزز سرکار خانم دکتر طیبه اکبری راد که مشاور محترم این جانب بودند و صمیمانه رهنمودهای ارزشمندی را در جهت بهبود این پایان نامه ارائه دادند.

تشکر ویژه از استاد گرامی و ارجمند جناب آقای دکتر علی رضا قائمی نیا که زحمت مطالعه و داوری این پایان نامه را بر عهده داشتند.

با گرمی داشت یاد و خاطره شادروان معصومه سلیمی که کار تنظیم صفحات
این پایان نامه را بر عهده داشت.

چکیده

پژوهش حاضر، با هدف بررسی روابط مفهومی در واژگان قرآن کریم، در چارچوب معنی‌شناسی ساختگرا صورت می‌پذیرد. انگیزه‌ی نگارنده در پرداختن به چنین موضوعی از علاقه‌ی وافر به قرآن کریم و زبان‌شناسی سرچشمه گرفته است. روش تحقیق تحلیل محتوا و جامعه‌ی آماری مجموعه‌ی آیات قرآن کریم است. در این تحقیق چهار سوال مطرح شد و براساس آنها چهار فرضیه شکل گرفت. این فرضیه‌ها عبارتند از: ۱) همه انواع روابط مفهومی در قرآن کریم وجود دارد، ۲) از میان روابط مفهومی موجود در قرآن کریم، تقابل بیشترین بسامد را دارد، ۳) از میان روابط مفهومی موجود در قرآن کریم، ترادف کمترین بسامد را دارد و ۴) روابط موجود در شبکه معنایی قرآن کریم، نظام‌مند و عمدتاً سلسله‌مراتبی است. در راستای بررسی فرضیه‌ها، روابط مفهومی موجود در تمامی سوره‌ها استخراج گردید و توزیع فراوانی آنها در جداول و نمودارهای ستونی ارائه گردید. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که همه‌ی روابط مفهومی در قرآن کریم وجود دارد. رابطه‌ی تقابل با ۱۰۵۶ بسامد وقوع (۶۲/۵۵ درصد) و واحدواژگی با ۳ بسامد وقوع (۰/۱۷ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین بسامد وقوع را نشان می‌دهند. بنابراین فرضیه‌ی اول و دوم تایید و فرضیه‌ی سوم رد می‌شود. زیرا واحدواژگی از کمترین بسامد وقوع برخوردار است و نه ترادف. در توجیه بسامد بالای تقابل می‌توان گفت اساساً گفتمان اصلی قرآن کریم بر مبنای تقابل بین کفر و ایمان قرار دارد و بسیاری از واژگان در یکی از این دو حوزه معنایی قرار دارند. در توجیه بسامد پایین واحدواژگی می‌توان گفت در قرآن کریم به کلیات و اصول بیشتر از امور جزئی توجه می‌شود. همچنین، براساس یافته‌های تحقیق، بخش اول فرضیه‌ی چهارم تایید می‌شود زیرا بسیاری از واژگان این کتاب آسمانی دارای روابط نظام‌مند هستند، اما بخش دوم رد می‌شود زیرا تقابل معنایی که از بیشترین بسامد وقوع برخوردار است سلسله‌مراتبی نیست و سلسله‌مراتبی بودن تنها در روابط شمول معنایی و جزءواژگی دیده می‌شود.

کلیدواژه‌ها: قرآن کریم، اسلام، معنی‌شناسی ساختگرا، روابط مفهومی، شبکه معنایی

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۲.....	(۱-۱) مقدمه
۳.....	(۲-۱) بیان مساله
۴.....	(۳-۱) هدف تحقیق
۵.....	(۴-۱) سوالات تحقیق
۵.....	(۵-۱) فرضیه های تحقیق
۵.....	(۶-۱) ضرورت تحقیق
۶.....	(۷-۱) روش تحقیق
۶.....	(۸-۱) کاربرد تحقیق
۷.....	(۹-۱) تعریف کلیدواژه ها
۸.....	(۱۰-۱) خلاصه فصل

فصل دوم: مبانی نظری و پیشینه تحقیق

- ۱-۲ (۱-۲) مقدمه ۱۰
- ۲-۲ (۲-۲) مبانی نظری ۱۰
- ۱-۲-۲ (۱-۲-۲) تقابل ۱۰
- ۲-۲-۲ (۲-۲-۲) شمول ۱۴
- ۳-۲-۲ (۳-۲-۲) جزءواژگی ۱۸
- ۴-۲-۲ (۴-۲-۲) عضوواژگی ۱۹
- ۵-۲-۲ (۵-۲-۲) مترادف (هم معنایی) ۲۰
- ۶-۲-۲ (۶-۲-۲) واحدواژگی ۲۴
- ۷-۲-۲ (۷-۲-۲) چندمعنایی ۲۴
- ۸-۲-۲ (۸-۲-۲) باهم آیی ۲۵
- ۳-۲ (۳-۲) پیشینه تحقیق ۲۶
- ۱-۳-۲ (۱-۳-۲) مطالعات مربوط به روابط مفهومی ۲۷
- ۱-۱-۳-۲ (۱-۱-۳-۲) سعید ۲۷
- ۲-۱-۳-۲ (۲-۱-۳-۲) روشن ۲۷

- ۲۷..... دستورنیکو (۳-۱-۳-۲)
- ۲۸..... رضوی (۴-۱-۳-۲)
- ۲۸..... صنعتی (۵-۱-۳-۲)
- ۲۹..... افراشی (۶-۱-۳-۲)
- ۲۹..... صفوی (۷-۱-۳-۲)
- ۳۰..... مدرس خیابانی (۸-۱-۳-۲)
- ۳۰..... مطالعات قرآنی (۲-۳-۲)
- ۳۰..... قاضی زاده (۱-۲-۳-۲)
- ۳۰..... ایزوتسو (۲-۲-۳-۲)
- ۳۰..... فصیحی هرندی (۳-۲-۳-۲)
- ۳۱..... کریمی فیروزجانی (۴-۲-۳-۲)
- ۳۱..... عصاره (۵-۲-۳-۲)
- ۳۱..... محمد العوا (۶-۲-۳-۲)
- ۳۲..... آذرنژاد (۷-۲-۳-۲)
- ۳۲..... صفر شریف (۸-۲-۳-۲)
- ۳۲..... کیاست (۹-۲-۳-۲)

۳۳..... (۱۰-۲-۳-۲) بهرامی

۳۳..... (۱۱-۲-۳-۲) قائمی نیا

۳۳..... (۴-۲) خلاصه فصل

فصل سوم: روش پژوهش

۳۵..... (۱-۳) مقدمه

۳۵..... (۲-۳) روش تحقیق

۳۵..... (۳-۳) ابزار پژوهش

۳۵..... (۴-۳) جامعه ی آماری

۳۶..... (۵-۳) روش کار پژوهش

۳۹..... (۶-۳) خلاصه فصل

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها

۴۱..... (۱-۴) مقدمه

۴۳-۲۳۵..... (۲-۴) واژگان دارای روابط مفهومی به تفکیک سوره ها

۲۳۶-۲۹۳..... (۳-۴) واژگان دارای روابط مفهومی به تفکیک رابطه ها

۲۹۴-۳۰۱..... (۴-۴) جداول جمع بندی داده ها و نمودار مربوط

۳۰۲-۳۱۲ (۵-۴) واژگان دارای رابطه باهم آبی

۳۱۳ (۶-۴) خلاصه فصل

فصل پنجم: نتیجه گیری و پیشنهادات تحقیق

۳۱۵ (۱-۵) مقدمه

۳۱۵ (۲-۵) بررسی و محک فرضیه های پژوهش

۳۱۵ (۱-۲-۵) فرضیه اول

۳۱۵ (۲-۲-۵) فرضیه دوم

۳۱۶ (۳-۲-۵) فرضیه سوم

۳۱۶ (۴-۲-۵) فرضیه چهارم

۳۱۶ (۳-۵) یافته های فرعی

۳۱۹ (۴-۵) پیشنهادات پژوهش

۳۲۰ منابع و مأخذ

۳۲۳ واژه نامه فارسی

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول ۱-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره بقره.....	۴۳-۵۲
جدول ۲-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره آل عمران.....	۵۴-۵۷
جدول ۳-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نساء.....	۵۹-۶۲
جدول ۴-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مائده.....	۶۴-۶۶
جدول ۵-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انعام.....	۶۸-۷۲
جدول ۶-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره اعراف.....	۷۴-۷۷
جدول ۷-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انفال.....	۷۹
جدول ۸-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره توبه.....	۸۱-۸۲
جدول ۹-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره یونس.....	۸۴-۸۶
جدول ۱۰-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره هود.....	۸۸-۸۹
جدول ۱۱-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره یوسف.....	۹۱
جدول ۱۲-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره رعد.....	۹۳-۹۴

- جدول ۴-۲-۱۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ابراهیم..... ۹۶-۹۷
- جدول ۴-۲-۱۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حجر..... ۹۸
- جدول ۴-۲-۱۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نحل..... ۱۰۰-۱۰۲
- جدول ۴-۲-۱۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره اسراء..... ۱۰۴-۱۰۵
- جدول ۴-۲-۱۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره كهف..... ۱۰۷-۱۰۸
- جدول ۴-۲-۱۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مریم..... ۱۰۹-۱۱۰
- جدول ۴-۲-۱۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره طه..... ۱۱۱
- جدول ۴-۲-۲۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انبیا..... ۱۱۳-۱۱۴
- جدول ۴-۲-۲۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حج..... ۱۱۵-۱۱۶
- جدول ۴-۲-۲۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مومنون..... ۱۱۸
- جدول ۴-۲-۲۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نور..... ۱۲۰-۱۲۱
- جدول ۴-۲-۲۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره فرقان..... ۱۲۳-۱۲۴
- جدول ۴-۲-۲۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره شعراء..... ۱۲۵
- جدول ۴-۲-۲۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نمل..... ۱۱۷-۱۱۸
- جدول ۴-۲-۲۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قصص..... ۱۳۰-۱۳۱
- جدول ۴-۲-۲۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره عنكبوت..... ۱۳۳

- جدول ۴-۲-۲۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره روم..... ۱۳۵
- جدول ۴-۲-۳۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره لقمان..... ۱۳۷
- جدول ۴-۲-۳۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره سجده..... ۱۳۹
- جدول ۴-۲-۳۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره احزاب..... ۱۴۰-۱۴۱
- جدول ۴-۲-۳۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره سبأ..... ۱۴۲-۱۴۳
- جدول ۴-۲-۳۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره فاطر..... ۱۴۴-۱۴۵
- جدول ۴-۲-۳۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره یس..... ۱۴۷
- جدول ۴-۲-۳۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره صافات..... ۱۴۹
- جدول ۴-۲-۳۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ص..... ۱۵۱-۱۵۲
- جدول ۴-۲-۳۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره زمر..... ۱۵۳-۱۵۴
- جدول ۴-۲-۳۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره غافر..... ۱۵۵-۱۵۶
- جدول ۴-۲-۴۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره فصلت..... ۱۵۷
- جدول ۴-۲-۴۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره شوری..... ۱۵۹
- جدول ۴-۲-۴۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره زخرف..... ۱۶۱
- جدول ۴-۲-۴۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره دخان..... ۱۶۳
- جدول ۴-۲-۴۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره جاثیه..... ۱۶۴

- جدول ۴-۲-۴۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره احقاف..... ۱۶۶
- جدول ۴-۲-۴۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره محمد..... ۱۶۸
- جدول ۴-۲-۴۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره فتح..... ۱۷۰
- جدول ۴-۲-۴۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حجرات..... ۱۷۲
- جدول ۴-۲-۴۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ق..... ۱۷۳
- جدول ۴-۲-۵۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ذاریات..... ۱۷۴
- جدول ۴-۲-۵۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره طور..... ۱۷۵
- جدول ۴-۲-۵۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نجم..... ۱۷۶
- جدول ۴-۲-۵۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قمر..... ۱۷۸
- جدول ۴-۲-۵۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره الرحمن..... ۱۸۰
- جدول ۴-۲-۵۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره واقعه..... ۱۸۲
- جدول ۴-۲-۵۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حدید..... ۱۸۴-۱۸۵
- جدول ۴-۲-۵۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مجادله..... ۱۸۶
- جدول ۴-۲-۵۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حشر..... ۱۸۸
- جدول ۴-۲-۵۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ممتحنه..... ۱۸۹
- جدول ۴-۲-۶۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره صف..... ۱۹۰

- جدول ۴-۲-۶۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره جمعه..... ۱۹۱
- جدول ۴-۲-۶۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره منافقون..... ۱۹۲
- جدول ۴-۲-۶۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره تغابن..... ۱۹۳
- جدول ۴-۲-۶۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره طلاق..... ۱۹۴
- جدول ۴-۲-۶۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره تحریم..... ۱۹۵
- جدول ۴-۲-۶۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ملک..... ۱۹۶
- جدول ۴-۲-۶۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قلم..... ۱۹۷
- جدول ۴-۲-۶۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره حاقه..... ۱۹۸
- جدول ۴-۲-۶۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره معارج..... ۱۹۹
- جدول ۴-۲-۷۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نوح..... ۲۰۰
- جدول ۴-۲-۷۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره جن..... ۲۰۱
- جدول ۴-۲-۷۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مزمل..... ۲۰۲
- جدول ۴-۲-۷۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مدثر..... ۲۰۳
- جدول ۴-۲-۷۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قیامت..... ۲۰۴
- جدول ۴-۲-۷۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انسان..... ۲۰۶
- جدول ۴-۲-۷۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مرسلات..... ۲۰۷

- جدول ۷۷-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نبا..... ۲۰۸
- جدول ۷۸-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره نازعات..... ۲۰۹
- جدول ۷۹-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره عبس..... ۲۱۱
- جدول ۸۰-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره تکویر..... ۲۱۲
- جدول ۸۱-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انفطار..... ۲۱۳
- جدول ۸۲-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مطفین..... ۲۱۴
- جدول ۸۳-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره انشقاق..... ۲۱۶
- جدول ۸۴-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره بروج..... ۲۱۷
- جدول ۸۵-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره طارق..... ۲۱۸
- جدول ۸۶-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره اعلی..... ۲۱۹
- جدول ۸۷-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره غاشیه..... ۲۲۰
- جدول ۸۸-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره فجر..... ۲۲۱
- جدول ۸۹-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره بلد..... ۲۲۲
- جدول ۹۰-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره شمس..... ۲۲۳
- جدول ۹۱-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره لیل..... ۲۲۴
- جدول ۹۲-۲-۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ضحی..... ۲۲۵

- جدول ۴-۲-۹۳ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره شرح..... ۲۲۶
- جدول ۴-۲-۹۴ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره تین..... ۲۲۷
- جدول ۴-۲-۹۵ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قدر..... ۲۲۸
- جدول ۴-۲-۹۶ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره بینه..... ۲۲۹
- جدول ۴-۲-۹۷ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره زلزله..... ۲۳۰
- جدول ۴-۲-۹۸ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره عادیات..... ۲۳۱
- جدول ۴-۲-۹۹ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قارعه..... ۲۳۲
- جدول ۴-۲-۱۰۰ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره قریش..... ۲۳۳
- جدول ۴-۲-۱۰۱ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره مسد..... ۲۳۴
- جدول ۴-۲-۱۰۲ واژگان دارای رابطه مفهومی در سوره ناس..... ۲۳۵
-
- جدول ۴-۳-۱ واژگان دارای رابطه تقابل در قرآن کریم..... ۲۳۶-۲۷۰
- جدول ۴-۳-۲ واژگان دارای رابطه شمول در قرآن کریم..... ۲۷۱-۲۷۶
- جدول ۴-۳-۳ واژگان دارای رابطه جزءواژگی در قرآن کریم..... ۲۷۷-۲۸۳
- جدول ۴-۳-۴ واژگان دارای رابطه عضوواژگی در قرآن کریم..... ۲۸۴-۲۹۰
- جدول ۴-۳-۵ واژگان دارای رابطه مترادف در قرآن کریم..... ۲۹۱-۲۹۳

جدول ۴-۳-۶ واژگان دارای رابطه واحدواژگی در قرآن کریم..... ۲۹۳

جدول ۴-۴-۱ بسامدوقوع روابط مفهومی در قرآن کریم..... ۲۹۴-۲۹۹

جدول ۴-۴-۲ در صدوقوع روابط مفهومی در قرآن کریم..... ۳۰۱

جدول ۴-۵-۱ واژگان دارای رابطه باهم آیی به تفکیک بسامدوقوع..... ۳۰۲-۳۰۵

جدول ۴-۵-۲ واژگان دارای رابطه باهم آیی به تفکیک محل وقوع..... ۳۰۶-۳۱۲